

ارزیابی موضوعی و روش‌شناسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته تکنولوژی آموزشی

Thematic Evaluation and Methodology of Master's Theses in the Field of Educational Technology

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۶/۰۵/۱۶

تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۰۳/۰۲

Jafar Ahmadi Gol

جعفر احمدی گل*

Mahmood Sangari

محمود سنگری**

Abstract: The purpose of the research is to identify the status of the subject domain and the methodology of research in the field of educational technology, to draw the desired situation from the point of view of experts and clarify the theoretical and methodological gaps. The statistical population consisted of all theses in the field of educational technology in three Allameh Tabataba'i, Kharazmi and Arak universities with 338 copies, and in the second phase, interviews with 26 faculty members and Ph.D. students of educational technology were selected through purposeful sampling. For data analysis, content analysis and descriptive statistics (frequency, mean and percentage) were used. The results showed that subject diversity is very wide; research has less focused on the new field of educational technology and more attention is paid to the traditional perception of this field. Most researches have been carried out using quantitative methods with 96.66% and quality methods have been neglected and underestimated by 3.54% of them. Researchers in this field also need to address thematic areas such as human performance technology, management, innovation, qualitative and multimedia education and research methods, such as longitudinal, single-subject methods, content analysis, Q methodology, action research, grounded theory, Historical research, and more focused group.

keywords: Educational Technology, Theses, Topical and Methodology Evaluation, Research Gaps

چکیده: هدف از اجرای این پژوهش، شناسایی وضعیت دامنه موضوعی و روش‌شناسی پژوهش‌های انجام گرفته در رشته تکنولوژی آموزشی، ترسیم وضع مطلوب از نظر متخصصان و روشن کردن خلأهای موضوعی و روش‌شناسی است. جامعه آماری شامل تمام پایان‌نامه‌های رشته تکنولوژی آموزشی در سه دانشگاه علامه طباطبائی، خوارزمی و اراک که تعداد آنها ۳۳۸ نسخه و در مرحله دوم، مصاحبه با تعداد ۲۶ نفر از استادان و دانشجویان دکتری رشته تکنولوژی آموزشی بود که با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوا و آمار توصیفی (فراوانی، میانگین و درصد) استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که تنوع موضوعی بسیار گسترده است؛ پژوهش‌ها به قلمرو جدید تکنولوژی آموزشی، کمتر توجه داشته‌اند و بیشتر به برداشت سنتی از این رشته توجه شده است. بیشتر پژوهش‌ها با استفاده از روش‌های کمی با ۹۶/۶۶ درصد انجام شده و روش‌های کیفی با ۳/۵۴ درصد مورد غفلت و کم‌توجهی این متخصصان قرار گرفته است. همچنین پژوهشگران این رشته لازم است به زمینه‌های موضوعی از قبیل، تکنولوژی عملکرد انسانی، مدیریت، نوآوری، تحلیل کیفی و چند رسانه‌ای‌های آموزشی و روش‌های پژوهشی از جمله روش‌های طولی، تک آزمودنی، تحلیل محتوا، روش‌شناسی کیو، اقدام‌پژوهی، نظریه زمینه‌ای، پژوهش‌های تاریخی و گروه متمرکز بیشتر توجه کنند.

واژگان کلیدی: تکنولوژی آموزشی، پایان‌نامه‌ها، بررسی موضوعی و روش‌شناسی، خلأهای پژوهشی

* کارشناسی ارشد تکنولوژی آموزشی دانشگاه خوارزمی (نویسنده مسئول):

(jafarahmadi92@yahoo.com)

** دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه خوارزمی

مقدمه

پژوهش‌های کمی و کیفی اجرا شده از شاخص‌های توسعه علمی هر کشور است. برای توسعه علمی جامع و پایدار و بهبود تحقیقات، باید پژوهش‌های اجرا شده را تجزیه و تحلیل کرد تا بتوان تصویر روشنی از وضعیت موجود در امر تحقیقات ترسیم کرد. بر این اساس، باید برنامه‌ریزی‌های آتی و اقدامات لازم به عمل آید و علاوه بر مقاله‌های پژوهشی، پایان‌نامه‌ها نیز بررسی شوند.

نگارش پایان‌نامه، نخستین تمرین جدی پژوهش برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی است. پژوهشی مفصل و مستقل که در آن دانشجویان مهارت‌هایی را که در درس روش تحقیق آموخته‌اند در عمل به کار می‌گیرند و گزارشی از یافته‌های تحقیق خود را ارائه می‌کنند (منصوریان و علی‌پور، ۱۳۹۲). موضوع انتخابی پایان‌نامه، معمولاً محدود و تخصصی است و تحقیق در مورد آن زمان مشخص و مبتنی بر روش علمی را طلب می‌کند. همین ویژگی است که پایان‌نامه را به منبع اطلاعاتی ارزشمندی برای علاقه‌مندان به آن حوزه موضوعی تبدیل می‌کند (دیانی، ۱۳۷۸).

پایان‌نامه، حاصل مطالعه‌ای منظم و اصولی درباره مسئله‌ای مهم است. در پایان‌نامه، مسئله‌ها به روشنی، مشخص شده و فرضیه‌های مهم مطرح می‌شود، به منابع اطلاعاتی اشاره می‌شود، اطلاعات به دست آمده، تحلیل و درنهایت، با نتیجه و پیشنهاد، پایان می‌یابد. بنابراین پایان‌نامه‌ها به عنوان منبع علمی از سه منظر اهمیت دارند: ۱- به عنوان منابع اطلاعاتی مورد نیاز؛ ۲- ارائه نتایج فعالیت‌های علمی و پژوهشی؛ ۳- جلوگیری از دوباره‌کاری‌ها (ملکی، حاجی‌تبار و قاسم‌تبار، ۱۳۹۰).

اصالت و ارزش هر پژوهشی به میزان تولید دانش و یا بسترسازی آن پژوهش برای تولید دانش است. از این رو، هدف از اجرای پژوهش‌های دانشگاهی، به ویژه پایان‌نامه‌ها، کشف عرصه‌ها و افق‌های جدید در دانش بشری و افزایش آن است؛ دانشی که از مبانی، مسائل، موضوع، تعریف و روش‌شناسی مشخص و دقیق برخوردار است (غلامی‌نژاد و قبول، ۱۳۸۶).

موضوع پایان‌نامه‌ها می‌تواند انعکاسی از خط سیر پژوهشی دانشگاه باشد که به صورت تدریجی، در جهت دادن به فعالیت‌های علمی دانشگاه و کسب اعتبار علمی آن دخیل است. پایان‌نامه می‌تواند معرف خوبی برای توانایی‌های ذهنی، مهارت‌های تجربی و بالینی و همچنین توانایی شخص برای تحقیق درباره موضوعی مشخص،

گردآوری داده‌ها و بحث در مورد گزارش طرح و درنهایت نتیجه‌گیری باشد (آصف‌زاده و همکاران، ۱۳۸۷).

بنابراین، اهمیت بررسی پایان‌نامه‌ها از این قرار است که پایان‌نامه نخستین فرآورده پژوهشی منظم و پیش‌بینی شده دانشجویان است و جنبه‌های بازارپسندی و مصلحت‌اندیشی، کمتر در آن به چشم می‌خورد. درواقع، همه تلاش دانشجو بر این است که پایان‌نامه بر اساس استانداردهای علمی قابل قبول دانشگاه باشد. همچنین به این دلیل که دانشجویان برای انتخاب موضوع بر اساس تمایلات شخصی، تجربه کاری و مسائل مطرح روز عمل می‌کنند. بنابراین تحلیل محتوای پایان‌نامه‌ها در یک دوره می‌تواند ابزار مناسبی برای آگاهی از گرایش‌ها و سلیقه‌های شخصی دانشجویان و موضوع‌های مطرح روز باشد و تغییرها را نشان دهد (منصوریان و علی‌پور، ۱۳۹۲). از سوی دیگر، پایان‌نامه‌ها را در رشته‌های گوناگون از دیدگاه‌های مختلف می‌توان ارزیابی کرد. مثلاً نقش پایان‌نامه‌ها در تهیه مقاله‌های پژوهشی، میزان استفاده از انواع منابع اطلاعاتی در نگارش پایان‌نامه‌ها، میزان رعایت استانداردها در تدوین آنها، بررسی نقش آنها در پژوهش‌های مراکز آموزشی و پژوهشی و نیز تحلیل موضوعی پایان‌نامه‌ها همگی از جمله این موارد هستند. بدیهی است که در هر مقطع زمانی، گرایش‌های پژوهشی در هر رشته به شرایط محیطی مختلف بستگی دارد؛ به برخی موضوع‌ها بیشتر توجه شده و برخی دیگر نادیده گرفته می‌شوند و این امر در نگارش پایان‌نامه‌ها نیز صدق می‌کند (میرسندی، ۱۳۸۲).

بیان مسئله

پایان‌نامه‌ها از منابع مهم پژوهشی و اطلاعاتی دانشگاه‌ها هستند و نتایج آنها در پژوهش‌های آتی مؤثرند و می‌توانند راهگشای مسائل مهم آموزشی، سیاسی-اجتماعی، اقتصادی-صنعتی و نظامی باشند؛ همچنین می‌توان با استفاده از فن تحلیل محتوا که از فن‌های کتاب‌سنجی^۱ است، دانشجویان، استادان، برنامه‌ریزان و متخصصان این حوزه را از پژوهش‌های اجرا شده آگاه کرد و در برنامه‌ریزی برای پژوهش‌های آینده گام مثبتی برداشت. موضوعات پایان‌نامه‌ها می‌توانند انعکاسی از خط سیر

1. Bibliometrics

پژوهشی دانشگاه باشند که به صورت تدریجی، در جهت دادن به فعالیت‌های علمی دانشگاه و کسب اعتبار علمی آن دخیل هستند. مطالعه درباره کیفیت پایان‌نامه‌ها و طرح‌ها برای نظام آموزش دانشگاهی اهمیت زیادی دارد، چون می‌تواند کیفیت پایان‌نامه‌ها را افزایش دهد.

تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های رشته تکنولوژی آموزشی در دانشگاه‌های علامه طباطبائی، خوارزمی و اراک به عنوان بخش کوچکی از پژوهش‌های انجام شده در زمینه تعلیم و تربیت، می‌تواند راهنما و راهگشای مسائل مهم آموزشی، تحقیقاتی و اطلاع‌رسانی باشد.

در این پژوهش، تلاش می‌شود پایان‌نامه‌های رشته تکنولوژی آموزشی به صورت کمی و کیفی، تحلیل شود. بر این اساس، صرفاً پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد این رشته بررسی شده است. تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های رشته تکنولوژی آموزشی این نکته را روشن می‌سازد که مسائل مورد علاقه دانشجویان و استادان راهنما و مشاور چه موضوعاتی بوده است. با این تحقیق می‌توان به وضعیت موجود تکنولوژی آموزشی، حوزه پژوهش‌های صورت گرفته در این رشته و زمینه‌های مورد غفلت واقع شده پی برد و همچنین راهنمایی برای پژوهش‌های آینده ارائه کرد.

بنابراین، پژوهش حاضر با هدف پاسخ‌گویی به پرسش‌های زیر انجام گرفته است: موضوع پایان‌نامه‌های انجام گرفته رشته تکنولوژی آموزشی در دانشگاه‌های علامه طباطبائی، خوارزمی و اراک در چه حوزه‌هایی بوده است؟ پایان‌نامه‌های رشته تکنولوژی آموزشی با چه روش‌های پژوهشی انجام گرفته‌اند؟ گرایش دختران و پسران به کدام حوزه‌های تحقیقاتی بوده است؟ و خلأهای پژوهشی در دانشگاه‌های علامه طباطبائی، خوارزمی و اراک چگونه است؟

مبانی نظری

رشته تکنولوژی آموزشی مانند بسیاری دیگر از رشته‌های زیرمجموعه علوم تربیتی از غرب به ایران وارد شده و مهد رشد و شکوفایی آن ابتدا مراکز علمی و دانشگاهی مغرب‌زمین بوده است؛ بدین ترتیب در اوایل قرن بیستم رویکرد معرفت‌شناسی

اثبات‌گرایی^۱ تقریباً بر روند ایجاد و رشد همه رشته‌های علمی حکم‌فرما بود و رشته تکنولوژی آموزشی که در آن زمان تنها با عنوان «سمعی و بصری» شناخته می‌شد از این قاعده مستثنا نبود. این رویکرد بر وجود دانش مستقل از ذهن دانش‌آموز تأکید می‌کرد و بر این اساس وظیفه آموزش را انتقال این دانش به ذهن دانش‌آموز می‌دانست و ارزشیابی نیز بر اساس قضاوت درباره میزان دقت کسب دانش از سوی دانش‌آموز بود. این رویکرد عینیت‌گرا به وجود برداشت‌های متفاوت از آموزش در افراد اذعان داشت اما هدف آموزش را دستیابی به برداشت درست یا همان برداشت معلم می‌دانست. همچنین دیدگاه روان‌شناسی منطبق با رویکرد معرفت‌شناسی اثبات‌گرایی (عینیت‌گرا) در اوایل تکوین رشته تکنولوژی آموزشی، دیدگاهی رفتارگرا^۲ بود و بهره‌گیری از هدف‌های رفتاری تقویت، طرح درس و تجزیه و ساده‌سازی محتوا از جمله پیامدهای اتخاذ رویکرد رفتارگرایی در آموزش و یادگیری بود (فردانش، ۱۳۸۷). تعریف تکنولوژی آموزشی در این دوره عبارت بود از به‌کارگیری ابزارهای دیداری- شنیداری در آموزش (سیلز و ریچی، ۳، ۱۹۹۴). کاربرد ابزار و وسایل در آموزش، در نیمه اول قرن بیستم در ایران حاکی از کاربرد برخی وسایل کمک‌آموزشی در کلاس‌های درس مانند نقشه‌های جغرافیایی و لوح‌های مرتبط به آموزش الفبای فارسی و حضور و استفاده از آزمایشگاه‌های علوم مانند آزمایشگاه فیزیک و شیمی در برخی دبیرستان‌هاست (علی‌آبادی، ۱۳۸۹). با پیدایش علوم رفتاری و روان‌شناسی شناختی، مهندسی، ارتباطات و تجارت در ماهیت محتوایی این رشته تغییرات زیادی ایجاد شد و نتیجه آن ظهور ابعاد جدیدی از این رشته با عنوان بعد نرم‌افزاری و بعد ویژگی حل مسئله بود (سیلز و ریچی، ۱۹۹۴).

با شروع دوره دوم این رشته که از آن به‌عنوان دوره نرم‌افزاری یاد می‌شود؛ مفاهیم جدیدی شامل رویکرد سیستم‌ها، مدیریت تولید، کاربرد و ارزشیابی رواج پیدا کرد. در این رابطه، رایج‌ترین تعریف از سوی انجمن ارتباطات و تکنولوژی آموزشی آمریکا عرضه شد. بر این اساس، تکنولوژی آموزشی عبارت است از: نظریه و عمل طراحی،

1. Positivism

2. Behaviorism

3. Seels & Richey

توسعه، کاربرد، مدیریت و ارزشیابی فرایندها و منابع یادگیری (گریسون و اندرسون^۱، ۲۰۰۳؛ ترجمه زارعی زوارکی و صفایی موحد، ۱۳۹۲). با مقایسه دو تعریف، می‌توان پی برد که در تعریف جدید، تکنولوژی آموزشی به‌منزله مجموعه روش‌ها و فراگردهای طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های آموزشی دیگر نمی‌توانست خود را در قالب وسایل محبوس کند و درواقع، ادعای مالکیت کل فرایند آموزش را داشت. با توجه به تعریف اول تکنولوژی آموزشی، افراد و دست‌اندرکاران آموزش این علم را بسیار محدود می‌دیدند و وقتی پای آنها به صحنه آموزش باز می‌شد که درواقع تمام برنامه‌ریزی‌های آموزشی، طراحی‌ها و پیش‌بینی روش‌ها و محتواها انجام گرفته بود و تنها در زمینه کانال و وسیله ارائه محتوا به کمک تکنولوژیست نیاز داشت. درحالی‌که در اواخر دهه ۱۹۶۰ مراکز دیداری-شنیداری تحت تأثیر رویکرد معرفت‌شناسی تعبیری^۲ و روان‌شناسی شناخت‌گرایی^۳ قرار گرفتند و به بخش‌های تکنولوژی آموزشی تغییر نام یافته و مدعی صاحب‌نظر بودن و نقش داشتن در تمامی فرایند آموزش و تدریس شدند (فردانش، ۱۳۹۲).

این دوره در ایران با تأسیس دانشگاه آزاد اسلامی در سال ۱۳۶۱ با هدف گسترش مرزهای دانش از طریق تحقیق و تبادل نظر با سایر منابع علمی جهان، آموزش و تربیت افراد متخصص در جهت رفع نیازهای جامعه آغاز به کار کرد و با تشکیل شورای عالی انقلاب فرهنگی در آذر ۱۳۶۳ و تدوین اصول، اهداف و سیاست‌های کلان آموزشی، فرهنگی، تحقیقاتی و علمی کشور؛ همچنین انتشار کتاب «مقدمات تکنولوژی آموزشی» توسط مرحوم دکتر محمد احدیان و انتشار دو کتاب دیگر در این زمینه تا سال ۱۳۶۸ به کار خود ادامه داد (آقازاده، ۱۳۸۳).

دوره سوم این رشته با ظهور رویکرد انتقادی^۴ در اواخر دهه ۱۹۸۰ آغاز شد. این دیدگاه معرفت‌شناسی همراه با رویکرد روان‌شناسی ساختن‌گرایی^۵ موجب تغییرات زیربنایی دیگری در دوره سوم تحول رشته تکنولوژی آموزشی شد. مطابق با این دوره، انجمن ارتباطات و تکنولوژی آموزشی، این رشته را چنین تعریف کرده است:

1. Garrison & Anderson
2. Interpretative
3. Cognitivism
4. Critical
5. Constructivism

مطالعه و عمل اخلاقی تسهیل یادگیری و بهبود عملکرد از طریق خلق (ساختن)، استفاده و مدیریت فرایندهای فناوری و منابع مناسب در این مرحله، طراحان آموزشی به جای ایجاد نتایج یادگیری یکسان و از پیش تعیین شده برای تمام دانش‌آموزان، به خلق تجارب یادگیری انحصاری برای هر یک از دانش‌آموزان اقدام کردند که اصطلاحاً آن را طراحی محیط‌های یادگیری می‌نامند. در این دوره، تکنولوژیست‌های آموزشی برای طراحی برنامه‌های آموزشی به جای تأکید بر ساده‌سازی و یادگیری‌های مبتنی بر توضیح و ارائه مستقیم باید بر زمینه‌های واقعی و ملموس تأکید کنند.

از جمله مهم‌ترین تحولاتی که طی دهه اخیر در آموزش و پرورش و آموزش عالی کشور رخ داده، روی‌آوری کم‌سابقه به مباحث فناوری اطلاعات و ارتباطات است. بلورتن^۱ فناوری اطلاعات و ارتباطات را این‌گونه تعریف می‌کند: «مجموعه ابزارها و منابعی که برای برقرار ارتباط، ایجاد، توزیع، ذخیره‌سازی و مدیریت اطلاعات، استفاده می‌شود»؛ این ابزارها شامل کامپیوتر، اینترنت، شبکه‌های انتشار رادیویی و تلویزیونی و مخابرات است. این روی‌آوری همراه با تبلیغات اغواکننده، اغلب از سوی دارندگان مدارک تخصصی در زمینه‌های کامپیوتر، برق و ارتباطات است و کاربرد ابزارهای جدید را مترادف با تحول در فرایند یاددهی-یادگیری در تمام مقاطع تحصیلی معرفی می‌کنند و با کمال تأسف بودجه کلانی را در کشور، صرف این ادعای خود کرده‌اند، بدون اینکه حتی کمترین کمکی به ارتقای سطح کیفی آموزش‌ها کرده باشند (فردانش، ۱۳۸۸).

برای جمع‌بندی بحث ارائه شده در خصوص مبانی نظری و تحولات تکنولوژی آموزشی می‌توان گفت این رشته در قرن اخیر ظهور کرده و تحت تأثیر رویکردهای معرفت‌شناسی و روان‌شناسی قرار گرفته و در هر دوره، تعریف جدید و متناسب با آن رویکرد را دنبال کرده است؛ به‌طوری که ابتدا تحت تأثیر رویکرد اثبات‌گرایی با عنوان «کاربرد وسایل و ابزار در آموزش» تعریف شد. سپس با تأثیر رویکرد تعبیری و روان‌شناسی شناخت‌گرایی با عنوان «طراحی، تولید، اجرا و ارزشیابی نظام‌های آموزشی» و سرانجام تحت تأثیر رویکرد معرفت‌شناسی انتقادی و روان‌شناسی

1. Blurton

ساختن‌گرایی به «مطالعه و عمل اخلاقی تسهیل‌یادگیری و بهبود عملکرد از طریق خلق، استفاده و مدیریت فرایندهای فناوری و منابع مناسب» تعریف شد. مبانی نظری تکنولوژی آموزشی از جمله تعاریف ارائه شده، مقاله‌های منتشر شده و کتاب‌های تألیف و ترجمه شده، چهارچوب پژوهش حاضر را فراهم کرده و حوزه‌های موضوعی تکنولوژی آموزشی را مشخص می‌کند.

پیشینه پژوهش

بررسی پژوهش‌های انجام گرفته در این زمینه می‌تواند برای پیشبرد اهداف پژوهش حاضر مفید واقع شود. در خارج از ایران، تحقیقاتی به‌منظور شناسایی حوزه‌های موضوعی و روش‌شناسی پایان‌نامه‌ها اجرا شده است:

مهیر آرنت^۱ (۲۰۱۶) پایان‌نامه‌های رشته تکنولوژی آموزشی مربوط به آمریکای لاتین، طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۵ را تحلیل محتوا کرده است. وی موضوعات پایان‌نامه‌ها را به یازده موضوع تقسیم کرد و نتایج نشان داد که در زمینه روش‌شناسی، به‌طور مشخصی جهت پژوهش‌ها به سمت به‌کارگیری طرح‌های پژوهشی غیرآزمایشی، داده‌های کیفی سوق پیدا کرده است.

بورمن^۲ (۲۰۱۴) در پژوهش خود بیست پایان‌نامه دکتری رشته تکنولوژی آموزشی را بررسی کرد. در این تحقیق، بیشتر استنادها (تقریباً ۸۵ درصد) به مقاله‌های مجلات بود. بین روش‌های پژوهش، روش‌های تجربی، بیشتر بوده و در بازه زمانی (۲۰۰۰-۲۰۱۳) که این پژوهش انجام شده، پایان‌نامه‌ای با روش غیرتجربی ارائه نشده است.

نتایج پژوهش هارتون و هاوکینس^۳ (۲۰۱۳) با عنوان «تحلیل محتوای پژوهش‌های مداخله‌ای در پایان‌نامه‌های دکتری خدمات اجتماعی در دانشگاه فلوریدا» نشان داد که تنها ۱۳/۴۹ درصد از چکیده پایان‌نامه‌ها تمرکزشان روی پژوهش‌های مداخله‌ای بوده است. آنان در پایان، تغییر پارادایم در آموزش و فعالیت‌های رشته را پیشنهاد کرده‌اند. مریگی، گانکالوز و فریرا^۴ (۲۰۱۲) بر اساس مطالعه‌ای کتاب‌سنجی، پایان‌نامه‌های پرستاری منتشر شده در طی سال‌های ۱۹۸۱-۲۰۱۰ را با شیوه پدیدارشناسی تجزیه و

1. Meyer-Arendt

2. Burman

3. Harton & Hawkins

4. Merighi, Gancalves & Ferreria

تحلیل کردند. روش‌های استفاده شده برای تجزیه و تحلیل پایان‌نامه‌ها، توصیفی، گذشته‌نگر و کتاب‌سنجی بود؛ از آنجایی که استفاده توأم از روش‌های کمی و کیفی به نتیجه‌گیری بهتر و کامل‌تری منجر می‌شود. نتایج نشان داد که از ۲۱۷ پایان‌نامه بررسی شده، ۱۵۶ مورد مربوط به دوره کارشناسی ارشد و ۶۱ مورد مربوط به دوره دکتری بود و در چکیده بیشتر پایان‌نامه‌ها، چهارچوب مشخصی برای روش‌شناسی تحقیق وجود نداشت.

شیبلری^۱ (۲۰۱۱) در مقاله‌ای به تجزیه و تحلیل کتاب‌سنجی و تحلیل محتوای چهار مجله رشته تکنولوژی آموزشی اقدام کرد. نتایج نشان داد که ارزیابی و رتبه‌بندی مجلات به مسئله مهمی برای دانشگاه‌ها، مؤسسات و همچنین برای رشته تکنولوژی آموزشی به‌عنوان یک رشته تحصیلی تبدیل شده است. در این مقاله بیان شده است که کمبود نظام رتبه‌بندی در تکنولوژی آموزشی، در مقابل بهترین منافع توسعه در این زمینه قرار گرفته است.

کاستا^۲ (۲۰۰۷) در پژوهشی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد تکنولوژی آموزشی اجرا شده در فاصله سال‌های ۱۹۸۶ تا ۲۰۰۵ در کشور پرتغال را تحلیل کرد. در این پژوهش، چهارچوب نظری، روش‌شناسی، موقعیت اجرای پژوهش، روش‌های گردآوری اطلاعات و روش‌های تحلیل داده، بررسی شدند. نتایج پژوهش نشان داد که سرچشمه اجرای بیشتر پایان‌نامه‌ها برگرفته از مسائل واقعی و زمینه اجرایی بیشتر پژوهش‌ها در مدرسه‌ها بوده است. همچنین نتایج نشان داد که در زمینه روش‌شناسی، به‌طور مشخصی جهت پژوهش‌ها به سمت فاصله گرفتن از روش‌های سنتی (آزمایشی، همبستگی و ...)، به‌کارگیری طرح‌های پژوهشی غیرآزمایشی، تحلیل‌های غیر آماری و داده‌های کیفی سوق پیدا کرده است.

عبدولایه^۳ (۲۰۰۴) در پژوهشی، پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته علوم انسانی دانشگاه بین‌المللی مالزی در بین سال‌های ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۹ را تحلیل کرد. نتایج پژوهش، در بازه‌های زمانی ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۵ و ۱۹۹۶ تا ۱۹۹۹ تفاوت معنی‌داری نشان داد. افزایش تعداد پایان‌نامه‌ها از نظر تعداد، تأکید بر موضوع‌های مذهبی و فلسفی و

1. Shilbury

2. Costa

3. Abdoulaye

استفاده از روش‌های تجربی و فاصله گرفتن از روش‌های مرور متون در بازه زمانی دوم به مراتب بیشتر از بازه زمانی اول است. از دیگر نتایج به دست آمده، میزان استفاده از ابزارهای پژوهش تجربی مانند پرسشنامه و مصاحبه در بازه زمانی دوم افزایش یافته است.

کافارلا و فلای^۱ (۱۹۹۲) در پژوهشی نخست اجزای اصلی تکنولوژی آموزشی را تعریف و سپس رساله‌های دکتری را بر اساس تأکید بر حوزه‌های موضوعی (طراحی، ارائه، مدیریت و ارزشیابی) طبقه‌بندی کردند؛ به گونه‌ای که ۰/۴۲ رساله‌ها در حوزه طراحی انجام شده است. ۰/۱۷ در زمینه ارائه، ۰/۲۹ در زمینه مدیریت و ۰/۷ در زمینه ارزشیابی است (به نقل از فردانش، ۱۳۹۲).

یافته‌های پژوهش خدادوست و همکاران (۲۰۱۱) با عنوان «بررسی تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد: ویژگی‌های توصیفی و استانداردهای ایزو^۲ ۹۰۰۲ جهت نگارش پایان‌نامه» نشان داد که با وجود مطلوب بودن پارامترهایی مانند تعداد صفحات، تعداد منابع و تعداد پژوهشگران مرد یا زن، میانگین مدت‌زمان اجرای پژوهش در هر سال در مقایسه با سال پیش از آن کاهش یافته است. علاوه بر این، پایان‌نامه‌های بررسی شده از نظر نگارش در مقایسه با استاندارد ایزو ۹۰۰۲ کمی متفاوت بودند (به نقل از منصوریان و علی‌پور، ۱۳۹۲).

در تحقیق پاترسون^۳ (۱۹۸۵) حیطه‌های مورد نیاز رشته تکنولوژی شامل: الف- تسلط در زمینه نظریه‌ها و الگوهای مرتبط با علوم رفتاری، یادگیری، ارتباطات و توسعه آموزشی؛ ب- مهارت در طراحی، توسعه، تحلیل، تولید و ارزشیابی برنامه آموزشی؛ پ- مهارت‌های ارتباطی؛ ت- دانش سازمانی از قبیل مدیریت پروژه، طراحی استراتژیک، تخصیص منابع و بودجه، انتخاب افراد و نظارت بر آنها، تحلیل هزینه فایده؛ ث- مهارت در شناسایی و حل مشکلات عملکردی مرتبط با اهداف سازمانی است.

1. Caffarella & Fly

2. ISO

3. Patterson

در پژوهش‌های کندی^۱ (۱۹۸۲) که با روش دلفی برای شناسایی حوزه‌های اصلی رشته تکنولوژی آموزشی اجرا شد، حوزه‌هایی مانند طراحی و توسعه آموزشی، نظریه‌های یادگیری، ارتباطات، ارزشیابی، نظریه‌های تجاری، مهارت‌های زمینه‌ای از قبیل تحلیل محیطی، استراتژی‌های تعامل، مهارت‌های اداری و سازمانی تعیین شده است.

پژوهش‌هایی مشابه تحقیقات معرفی شده نیز در داخل کشور انجام گرفته است. از آن جمله؛ حاجی‌تبار و تقی‌پور (۱۳۹۴) که در پژوهش خود دامنه موضوعی پژوهش‌های انجام شده در رشته تکنولوژی آموزشی را شناسایی و بررسی کردند. نتایج نشان داد که پژوهشگران تکنولوژی آموزشی در ایران باید به زمینه‌ها و قلمروهای دیگر این رشته مانند، پژوهش، ویژگی‌های شخصیتی تکنولوژیست آموزشی، مدیریت و توسعه بیشتر توجه کنند. همچنین در پژوهش‌های انجام گرفته در رشته تکنولوژی آموزشی در ایران غالباً موضوعات و قلمروهای سنتی این رشته بررسی شده و به برداشت‌ها یا قلمروهای جدید آن توجه نشده است.

منصوریان و علی‌پور (۱۳۹۲) در پژوهشی، روش‌شناختی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علوم اجتماعی در بازه زمانی (۱۳۷۶-۱۳۸۸) در دانشگاه گیلان را بررسی کردند. نتایج نشان داد که تنوع موضوعی بسیار گسترده بوده و در هیچ یک از پایان‌نامه‌های بررسی شده، مورد تکراری و حتی مشابه دیده نشد و نیمی از پایان‌نامه‌ها به مسائل جامعه‌شناختی در استان گیلان توجه داشته‌اند. همچنین به‌جز چند تحقیق کیفی، رویکرد همه آثار به‌صورت کمی و با استفاده از پرسشنامه انجام شده است.

دولانی و همکارانش (۱۳۸۸) روش‌های تحقیق پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان دانشگاه علوم پزشکی تبریز در سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۴ را بررسی کردند. در این بررسی، روش‌های تحقیق به چهار گروه تاریخی، توصیفی پیمایشی، تجربی و مروری تقسیم شد. فراوانی هر یک از روش‌های تحقیق با توجه به متغیرهای تحقیق (جنسیت، مقطع تحصیلی، استنادها، بازه زمانی و رشته تحصیلی) محاسبه شد. نتایج نشان داد که عامل جنسیت در انتخاب روش تحقیق پایان‌نامه‌ها بی‌اثر بوده و مقطع تحصیلی به‌جز در دانشکده پرستاری و مامایی، عامل مؤثر در انتخاب روش تحقیق در دیگر دانشکده‌ها است. انواع استناد به‌عنوان عامل مؤثر دیگر در گرایش روش‌های

1. Kennedy

تحقیق به سمت خاص، شناسایی شدند. عامل زمان نیز به جز در دانشکده بهداشت و تغذیه در دیگر دانشکده‌ها در انتخاب روش تحقیق، مؤثر بود. رشته‌های تحصیلی نیز با توجه به ماهیت تحقیقاتی متفاوت آنها، بر گرایش روش‌های تحقیق به سمت و سوی مختلف، اثرگذار بودند.

حاجی‌یوسفی و طالبی (۱۳۹۰) ضمن توجه به میزان کاربردی و بومی بودن پایان‌نامه‌ها به رویکرد پژوهش، روش تحقیق، بررسی مسئله و روش گردآوری اطلاعات در پایان‌نامه‌های علوم سیاسی و روابط بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی را بررسی کردند. نتایج نشان داد که رویکردهای پژوهشی تفسیری در مقایسه با رویکرد انتقادی، تعداد بیشتری را به خود اختصاص داده است. روش تحقیق قیاسی-فرضیه‌ای به نسبت استقرایی-اکتشافی، بیشترین تعداد پایان‌نامه را به خود اختصاص داده است. توجه به بومی بودن و تجویز سیاست‌ها و راهکارهای مناسب، بسیار کم بود و توجه به مباحث بومی و ارائه پیشنهادها پژوهشی از نکات ضروری در مورد پایان‌نامه‌های دانشجویی است. خواستار و همکارانش (۱۳۹۰) در پژوهشی، ۱۸۴ پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت دولتی دانشگاه تهران را که در سال‌های ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۶ دفاع شدند، با روش تحلیل محتوا بررسی کردند. نتایج نشان داد که بیشتر پایان‌نامه‌ها بر سه حوزه اصلی منابع انسانی (۷۹ مورد)، رفتار سازمانی (۷۸ مورد) و تئوری و طراحی سازمان (۷۲ مورد) تمرکز داشته‌اند و به حوزه‌های موضوعی مرتبط با مدیریت دولتی و خط‌مشی‌گذاری چندان توجه نشده است.

رضاخانی مقدم و همکارانش (۱۳۹۰) در پژوهشی با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و استفاده از فن تحلیل محتوا تعداد ۳۳۶ پایان‌نامه از پایان‌نامه‌های آموزش بهداشت دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران، تربیت مدرس و علوم پزشکی ایران در سال‌های ۱۳۴۹-۱۳۸۹ را بررسی کردند. نتایج نشان داد که عمده گرایش موضوعی پایان‌نامه‌ها در مقطع کارشناسی ارشد، مقوله بیماری‌ها (۲۳/۸ درصد) و در مقطع دکتری تخصصی، موضوع پیشگیری از بیماری‌ها (۲۶/۲ درصد) بودند. همچنین بیشترین پایان‌نامه‌های دفاع شده به ترتیب به دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران با ۲۱۰ پایان‌نامه، تربیت مدرس با ۸۵ پایان‌نامه و علوم پزشکی ایران با ۴۱ پایان‌نامه اختصاص داشت.

گرچی و همکارانش (۱۳۸۷) در پژوهش خود تعداد ۲۱۰ عنوان پایان‌نامه‌های دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی در بازه زمانی ۱۳۸۰-۱۳۸۶ را تحلیل

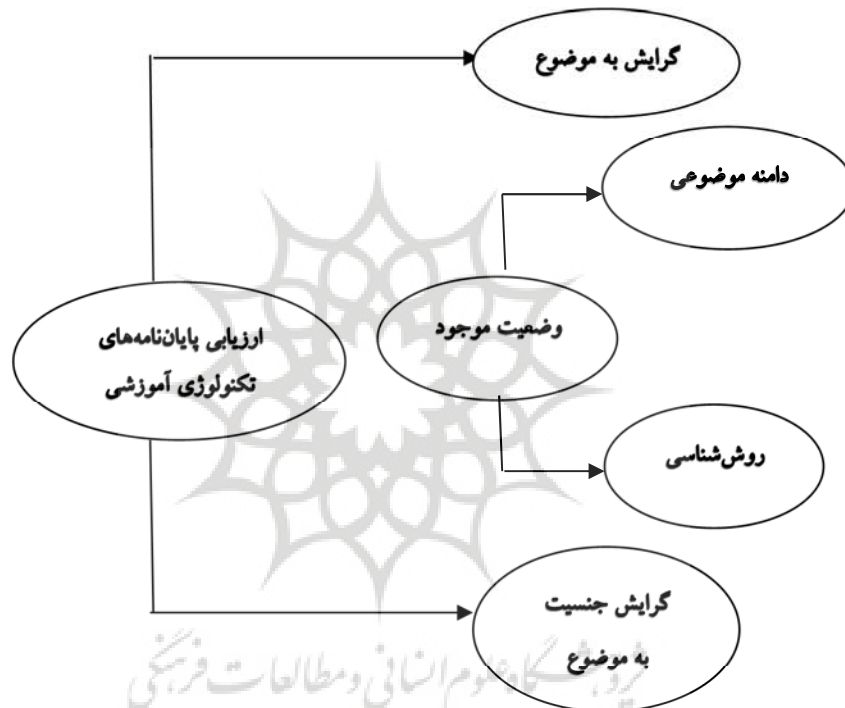
محتوای موضوعی کردند. عناوین پایان‌نامه‌ها بر اساس سه دسته موضوعی استخراج شده از سرعنوان‌های موضوعی پزشکی کتابخانه ملی پزشکی آمریکا، علم اطلاعات، مدیریت بهداشت و درمان و اقتصاد بهداشت و درمان بودند. نتایج نشان داد که علم اطلاعات ۸۹ عنوان از پایان‌نامه‌ها را به خود اختصاص داد؛ موضوع مدیریت بهداشت و درمان با تعداد ۶۷ عنوان پایان‌نامه ارائه شده در رده دوم؛ و اقتصاد بهداشت و درمان با ۴۱ عنوان پایان‌نامه ارائه شده در رده سوم قرار گرفت.

سیدین و باب‌الحوائجی (۱۳۸۸) در پژوهشی با استفاده از تحلیل محتوا وضعیت محتوای ۵۲۴ عنوان از پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای تهران شمال، علوم و تحقیقات تهران؛ علوم و تحقیقات اهواز و همدان را به‌منظور تعیین سیر موضوعی در هر مقوله، روش‌شناسی، سال نگارش، جنسیت، صفحه و وضعیت استنادها در طی سال‌های ۱۳۷۲-۱۳۸۶ بررسی کردند. نتایج نشان داد که بیشترین پایان‌نامه‌ها مربوط به واحد تهران شمال و کمترین، مربوط به واحد همدان بود. میانگین صفحات در سال‌های مورد بررسی بیشتر بین ۱۰۷-۱۳۷ صفحه بوده است. بر اساس جنسیت، تعداد پایان‌نامه‌های نگارش شده توسط زنان دو برابر مردان بود و روش پیمایشی بیشتر از سایر روش‌ها استفاده شده بود.

با توجه به بررسی مبانی نظری و پیشینه پژوهش‌های انجام شده در ایران و خارج، حوزه‌های موضوعی و روش‌شناسی زیر مشخص شد: حوزه‌های موضوعی مانند فناوری اطلاعات و ارتباطات، الگوهای آموزشی و یادگیری، طراحی آموزشی، کاربرد، ارزشیابی، تحلیل محتوا و فناوری‌های عملکرد انسانی شناسایی شد. حوزه‌های روش‌شناسی شامل، آزمایشی، توصیفی-پیمایشی، همبستگی و تحلیل محتوا مشخص شد. سایر حوزه‌های موضوعی و روش‌شناسی ارائه شده در این پژوهش به تشخیص پژوهشگران اضافه شده است.

مدل مفهومی پژوهش

مدل یا چهارچوب مفهومی، الگویی است که پژوهشگر بر اساس آن درباره روابط بین عواملی که در ایجاد مسئله مهم تشخیص داده شده‌اند، نظریه‌پردازی می‌کند (خاکی، ۱۳۸۸)؛ بنابراین مدل مفهومی، گام مهمی در فرایند پژوهش به شمار می‌آید. در این پژوهش، مدل مفهومی با توجه به ادبیات تحقیق و نظریه‌های پژوهشگران در زمینه موضوع، هدف‌ها و فرضیه‌های پژوهش؛ در شکل زیر نمایش داده شده است.

نمودار (۱) چهارچوب مفهومی پژوهش

پرسش‌های پژوهش

- ۱- وضع موجود پایان‌نامه‌های دانشگاه‌های مزبور از لحاظ دامنه موضوعی و روش‌شناسی چگونه است؟
- ۲- از نظر متخصصان تکنولوژی آموزشی، زمینه‌های موضوعی جدید و سایر روش‌های پژوهشی برای پایان‌نامه‌های آینده کدام‌ها هستند؟
- ۳- گرایش دخترها و پسرها بیشتر به کدام زمینه‌های موضوعی است؟

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر از نوع توصیفی - پیمایشی بوده و شامل دو مرحله است. در ابتدا تحلیل محتوا به صورت کمی و کیفی انجام شد؛ در مرحله دوم، از روش پیمایشی برای نظرسنجی از متخصصان در این زمینه استفاده شده است. بنابراین پژوهش شامل دو مرحله به شرح زیر است:

-شناسایی و تقسیم‌بندی موضوع‌های انجام شده و روش‌های پژوهشی استفاده شده در پایان‌نامه‌های تکنولوژی آموزشی در دانشگاه‌های مزبور از سال ۱۳۸۱ تا سال ۱۳۹۳ و تعیین وضع موجود.

-تعیین زمینه‌های موضوعی و روش‌شناسی مورد غفلت واقع شده پایان‌نامه‌های تکنولوژی آموزشی با توجه به وضع مطلوب. برای بررسی این مرحله ابتدا پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته در اختیار استادان و دانشجویان دکتری قرار گرفت. سپس اطلاعات گردآوری شده به صورت کمی و کیفی سازمان‌دهی و با اطلاعات سازمان‌بندی شده پایان‌نامه‌های انجام گرفته تاکنون مقایسه شد. به این ترتیب، وضع مطلوب مشخص و زمینه‌های موضوعی و روش‌شناسی مغفول، تعیین شد.

از آنجا که پژوهش حاضر دارای دو مرحله تحقیقاتی (تحلیل محتوا و نظرسنجی) است، شامل دو جامعه و نمونه نیز به شرح زیر است:

- ۱- برای تعیین جامعه پایان‌نامه‌های رشته تکنولوژی آموزشی، سه دانشگاه علامه طباطبائی، خوارزمی (تربیت معلم) و اراک انتخاب شد. دلایل انتخاب این دانشگاه‌ها؛ الف- این دانشگاه‌ها اولین و باسابقه‌ترین دانشگاه‌های کشور در زمینه تحصیلات تکمیلی تکنولوژی آموزشی هستند؛ ب- بیشترین گروه متخصصان شامل استادان و دانشجویان تحصیلات تکمیلی را به خود اختصاص داده‌اند؛ ج- بیشتر پایان‌نامه‌های انجام گرفته در کشور در زمینه تکنولوژی آموزشی مربوط به دانشگاه‌های مزبور است.

بنابراین تعداد کل جامعه در این مرحله شامل، ۳۳۸ پایان‌نامه کارشناسی ارشد بود که کل جامعه به‌عنوان نمونه، انتخاب و بررسی شد.

۲- جامعه پژوهش در این مرحله شامل همه استادان و دانشجویان دکتری رشته تکنولوژی آموزشی بود. برای تعیین نمونه آماری از جامعه مورد نظر از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. در این روش با توجه به ملاک‌های مورد نظر، پژوهشگر به انتخاب نمونه اقدام می‌کند (بیابانگرد، ۱۳۹۳). بنابراین در پژوهش حاضر ۲۶ نفر از متخصصان تکنولوژی آموزشی با توجه به سابقه، تعداد کتاب‌ها و مقاله‌های منتشر شده از ایشان انتخاب شدند.

در مرحله اول پژوهش از ابزار فیش‌برداری استفاده شد. به این ترتیب که ابتدا عنوان و چکیده هر پایان‌نامه در یک برگه یادداشت شد و در مرحله بعد بر اساس متغیرهای موجود در عنوان و با توجه به زمینه‌های موضوعی انتخاب شده بر اساس مبانی نظری و عملی پژوهش و زمینه‌های اضافه شده بر اساس تشخیص پژوهشگران، هر عنوان در یک زمینه موضوعی قرار گرفت. سپس با مطالعه چکیده پایان‌نامه‌ها و در صورت نیاز رجوع به فصل روش‌شناسی هر پایان‌نامه، روش پژوهش آنها استخراج و بر اساس زمینه‌های پژوهشی انتخاب شده، طبقه‌بندی شد. در مرحله دوم پژوهش از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده شد. این ابزار بر اساس بررسی موضوع‌های مهم رشته تکنولوژی آموزشی، فهرست عناوین و مطالب کتاب‌های داخلی و خارجی، بررسی عناوین مقاله‌های چاپ‌اخیر در این زمینه در داخل و خارج و عناوین پایان‌نامه‌های داخلی و خارجی از طریق اینترنت انجام گرفت. همچنین روش‌های پژوهشی مختلف از کتاب‌های روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی استخراج شد. سپس زمینه‌ها شناسایی و به صورت پرسشنامه تنظیم شد. برای تعیین روایی محتوایی ابزار ساخته شده، پرسشنامه اولیه به چند نفر از متخصصان تکنولوژی آموزشی، ارائه شد و پس از دریافت بازخورد و اعمال اصلاحات، پرسشنامه نهایی به‌عنوان پرسشنامه محقق‌ساخته مورد استفاده قرار گرفت. روایی آزمون را پنج نفر از استادان و دانشجویان دکتری رشته تکنولوژی آموزشی تأیید کردند. پایایی آزمون با روش آلفای کرونباخ، محاسبه شد و ضریب ۰/۷۶ به دست آمد که بیانگر پایایی مناسب است.

برای تحلیل داده‌ها در مرحله اول از روش تحلیل محتوا و در مرحله دوم از روش آمار توصیفی (فراوانی، میانگین و درصد) استفاده شد.

برای نشان دادن اولویت‌های موضوعی و همچنین روش‌های پژوهش برای

تحقیقات آینده در پرسشنامه از مقیاس پنج‌درجه‌ای (عالی، خوب، متوسط، ضعیف و خیلی ضعیف) استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

در این پژوهش تعداد ۳۳۸ عنوان پایان‌نامه، بررسی شد که در جدول (۱) فراوانی تعداد کل پایان‌نامه‌های بررسی شده در جامعه پژوهش ارائه شده است.

جدول (۱) فراوانی تعداد پایان‌نامه‌های بررسی شده در سه دانشگاه

ردیف	نام دانشگاه	تعداد پایان‌نامه	درصد
۱	علامه طباطبائی	۲۱۴	۶۳/۳۱
۲	خوارزمی	۸۱	۲۳/۹۶
۳	اراک	۴۳	۱۲/۷۲
۴	جمع	۳۳۸	۱۰۰

همان‌طور که در جدول (۱) دیده می‌شود بیشترین تعداد پایان‌نامه‌ها در دانشگاه علامه طباطبائی با ۲۱۴ عنوان پایان‌نامه و کمترین در دانشگاه اراک با ۴۳ عنوان است.

پرسش اول- وضع موجود پایان‌نامه‌های دانشگاه‌های مزبور از لحاظ دامنه موضوعی و روش‌شناسی چگونه است؟

جدول‌های (۲ و ۳) وضعیت موجود پایان‌نامه‌های رشته تکنولوژی آموزشی را در سه دانشگاه مزبور از لحاظ موضوع‌های انتخاب شده و روش‌های به کار گرفته شده نشان می‌دهد.

جدول (۲) توزیع فراوانی و درصد پایان‌نامه‌ها به تفکیک موضوع

درصد هر زمینه	درصد	تعداد	موضوع	ردیف	حیطه‌ها
۱۷/۷۲	۴/۱۴	۱۴	بررسی سبک‌های شناختی	۱	نظریه‌های یادگیری و آموزشی
	۶/۸۰	۲۳	تأثیر مواد و رسانه‌های آموزشی بر انگیزش، آموزش و یادگیری	۲	
	۳/۸۴	۱۳	خلاقیت و تفکر انتقادی	۳	
	۲/۹۵	۱۰	بررسی روان‌شناختی دانش‌آموزان و دانشجویان	۴	
۸/۵۷	۸/۵۷	۲۹	تأثیر روش‌های مختلف تدریس بر یادگیری	۵	روش‌های مختلف تدریس
۱۲/۱۱	۲/۹۵	۱۰	بررسی مراکز آموزش الکترونیکی	۶	فناوری اطلاعات و ارتباطات
	۱/۴۷	۵	تأثیر رایانه بر آموزش و یادگیری	۷	
	۳/۸۴	۱۳	آموزش الکترونیکی	۸	
	۲/۰۷	۷	ارزیابی و تأثیر وب‌سایت	۹	
	۱/۱۸	۴	آموزش سیار	۱۰	
	۲/۰۷	۷	هوشمندسازی مدرسه‌ها	۱۱	
۱/۴۷	-	-	تحلیل مشکلات عملکرد انسانی	۱۲	تکنولوژی عملکرد انسان
	-	-	ارائه راه حل برای مشکلات عملکردی	۱۳	
	۱/۴۷	۵	اجرا و ارزشیابی اقدامات انجام شده برای مشکلات عملکردی	۱۴	
	-	-	بررسی میزان اثربخشی اقدامات	۱۵	

درصد هر زمینه	درصد	تعداد	موضوع	ردیف	حیطه‌ها
۷/۳۹	۳/۵۵	۱۲	طراحی آموزشی بر اساس الگوهای مختلف آموزشی	۱۶	طراحی آموزشی
	۱/۱۸	۴	طراحی انگیزشی یادگیری	۱۷	
	۰/۵۹	۲	تدوین اهداف آموزشی	۱۸	
	۲/۰۷	۷	تحلیل زمینه و موقعیت یادگیری	۱۹	
	-	-	اصول طراحی آموزشی	۲۰	
۷/۹۸	۴/۷۳	۱۶	تولید مواد آموزشی	۲۱	تولید
	۲/۰۷	۷	تولید چند رسانه‌ای‌های آموزشی	۲۲	
	-	-	تولید فیلم‌نامه‌های آموزشی	۲۳	
	۱/۱۸	۴	تولید فیلم‌های آموزشی	۲۴	
۹/۱۷	۷/۱۰	۲۴	کاربرد رسانه‌ها در یادگیری	۲۵	به‌کارگیری
۲/۰۷	۲/۰۷	۷	بررسی و کاربرد تکنولوژی آموزشی	۲۶	
۰/۵۹	-	-	مدیریت پروژه‌های آموزشی	۲۷	مدیریت
	۰/۵۹	۲	مدیریت توزیع منابع آموزشی	۲۸	
	-	-	نظارت بر عملکرد مراکز و موسسه‌های آموزشی	۲۹	
۱۲/۱۱	۴/۷۳	۱۶	ارزشیابی مواد و رسانه‌های آموزشی	۳۰	ارزشیابی
	۲/۶۶	۹	ارزشیابی مدارس و مراکز آموزشی	۳۱	
	۲/۰۷	۷	روش‌های ارزشیابی آموزشی (حضور، الکترونیکی و تلفیقی)	۳۲	
	۱/۸	۴	ابزارهای ارزشیابی	۳۳	
	۱/۴۷	۵	انواع ارزشیابی (تکوینی، تأییدی و تراکمی)	۳۴	

درصد هر زمینه	درصد	تعداد	موضوع	ردیف	حیطه‌ها
۲/۰۶	-	-	تدوین نظریه آموزشی و یادگیری	۳۵	نوآوری
	۱/۱۸	۴	طراحی الگوی جدید آموزشی	۳۶	
	۰/۸۸	۳	تولید برنامه چندرسانه‌ای جدید	۳۷	
	-	-	طراحی و ساخت بازی آموزشی نوین	۳۸	
۷/۰۸	۲/۳۶	۸	تحلیل محتوا	۳۹	تحلیل کیفی
	۲/۰۷	۷	عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش	۴۰	
	۱/۱۸	۴	استانداردهای آموزشی	۴۱	
	۰/۸۸	۳	تاریخچه تکنولوژی آموزشی	۴۲	
	۰/۵۹	۲	بررسی سواد اطلاعاتی	۴۳	
۶/۸	۱/۸	۶	بازی‌های رایانه‌ای و یادگیری	۴۴	چند رسانه‌ای‌های آموزشی
	۵	۱۷	طراحی و اجرای چند رسانه‌ای‌های آموزشی	۴۵	
۳/۲۴	۱/۷۷	۶	نیازسنجی	۴۶	ارزیابی و امکان سنجی
	۱/۴۷	۵	امکان‌سنجی مراکز آموزشی	۴۷	
۲/۰۷	۲/۰۷	۷		۴۸	هوشمندسازی مدرسه‌ها
۱۰۰	۱۰۰	۳۳۸		۴۹	جمع

همان‌طور که در جدول (۲) دیده می‌شود، موضوع‌های پایان‌نامه‌های رشته تکنولوژی آموزشی در سه دانشگاه مدنظر تاکنون که بیشتر از حد میانگین $\frac{338}{48} = 7$ عنوان پایان‌نامه (۲/۰۷ درصد) در آن زمینه انجام شده، عبارت‌اند از: بررسی سبک‌های شناختی ۴/۱۴ درصد، تأثیر مواد و رسانه‌های آموزشی بر انگیزش، آموزش و یادگیری

۶/۸۰ درصد، بررسی روان‌شناختی دانش‌آموزان و دانشجویان ۲/۹۵ درصد، خلاقیت و تفکر انتقادی ۳/۸۴ درصد، روش‌های مختلف تدریس ۸/۵۷ درصد، بررسی مراکز آموزش الکترونیکی ۲/۹۵ درصد، آموزش الکترونیکی ۳/۸۴ درصد، طراحی آموزشی بر اساس الگوهای مختلف آموزشی ۳/۵۵ درصد، تولید مواد آموزشی ۴/۷۳ درصد، کاربرد رسانه‌ها در یادگیری ۷/۱۰ درصد، ارزشیابی مواد و رسانه‌های آموزشی ۴/۷۳ درصد، ارزشیابی مدرسه‌ها و مراکز آموزشی ۲/۶۶ درصد، تحلیل محتوا ۲/۳۶ درصد، طراحی و اجرای چند رسانه‌ای‌های آموزشی ۴/۱۴ درصد است.

موضوع‌هایی که به آنها توجهی نشده و یا کمتر توجه شده، عبارت‌اند از: آموزش سیار، تحلیل مشکلات عملکرد انسانی، ارائه راه حل برای مشکلات عملکردی، بررسی میزان اثربخشی اقدامات، طراحی انگیزشی یادگیری، تدوین اهداف آموزشی، اصول طراحی آموزشی، تولید فیلم‌نامه‌های آموزشی، تولید فیلم‌های آموزشی، مدیریت پروژه‌های آموزشی، مدیریت توزیع منابع آموزشی، نظارت بر عملکرد مراکز و موسسه‌های آموزشی، ابزارهای ارزشیابی، تدوین نظریه آموزشی و یادگیری، طراحی الگوی جدید آموزشی، تولید برنامه چندرسانه‌ای جدید، طراحی و ساخت بازی آموزشی نوین، استانداردهای آموزشی، تاریخچه تکنولوژی آموزشی، بررسی سواد اطلاعاتی، نیازسنجی، امکان‌سنجی مراکز آموزشی.

به‌طور کلی، حوزه‌های موضوعی نظریه‌های یادگیری با ۱۷/۷۲ درصد، روش‌های مختلف تدریس ۸/۵۷ درصد، فناوری اطلاعات و ارتباطات ۱۲/۱۱ درصد، طراحی آموزشی ۷/۳۹ درصد، تولید ۷/۹۸ درصد، به‌کارگیری ۹/۱۷ درصد، ارزشیابی ۱۲/۱۱ درصد، چند رسانه‌ای‌های آموزشی ۶/۸ درصد، بیشتر مورد توجه پژوهشگران تکنولوژی آموزشی قرار گرفته و پایان‌نامه‌های بیشتری در موضوع‌های یاد شده اجرا شده است. حوزه‌های موضوعی؛ تکنولوژی عملکرد انسان با ۱/۴۷ درصد، مدیریت ۰/۵۹ درصد، نوآوری با ۲/۰۶ درصد و تحلیل کیفی با ۲/۰۸ درصد کمتر مورد توجه پژوهشگران این رشته بوده است.

جدول (۳) توزیع فراوانی پایان‌نامه‌ها به تفکیک روش

حوزه پژوهش	ردیف	روش پژوهش	تعداد	درصد	درصد هر زمینه
پژوهش‌های کمی	۱	آزمایشی	۹۸	۲۸/۹۴	۹۶/۴۶
	۲	توصیفی - پیمایشی	۷۵	۲۲/۱	
	۳	همبستگی	۶۶	۱۹/۵۲	
	۴	طولی	-	-	
	۵	تک آزمودنی	-	-	
	۶	شبه آزمایشی	۵۸	۱۷/۱	
	۷	زمینه‌یابی	۳۰	۸/۸	
پژوهش‌های کیفی	۸	تحلیل محتوا	۸	۲/۳۶	۳/۵۴
	۹	روش‌شناسی کیو	-	-	
	۱۰	اقدام‌پژوهی	-	-	
	۱۱	نظریه زمینه‌ای	-	-	
	۱۲	تاریخی	۴	۱/۱۸	
	۱۳	گروه متمرکز	-	-	
	۱۴	جمع	۳۳۸	۱۰۰	۱۰۰

با توجه به جدول (۳) روش‌های پژوهشی که تاکنون پایان‌نامه‌های رشته تکنولوژی آموزشی در ایران بیشتر با آن روش‌ها انجام گرفته است یعنی بیشتر از حد میانگین $\frac{۳۳۸}{۱۳} = ۲۶$ عنوان پایان‌نامه (۷/۷ درصد) در آن زمینه انجام شده، عبارت از: روش پژوهش آزمایشی با ۲۸/۹۴ درصد، توصیفی-پیمایشی با ۲۲/۱ درصد، همبستگی با ۱۹/۵۲ درصد، شبه آزمایشی با ۱۷/۱ درصد و زمینه‌یابی با ۸/۸ درصد است.

با توجه به جدول (۳) می‌توان گفت، روش‌های پژوهشی که مورد غفلت واقع شده‌اند یا کمتر به آنها توجه شده، عبارت‌اند از: روش‌های پژوهشی طولی، تک

آزمودنی، تحلیل محتوا، روش‌شناسی کیو، اقدام‌پژوهی، نظریه زمینه‌ای، پژوهش‌های تاریخی و گروه متمرکز.

به‌طور کلی، زمینه روش‌های پژوهش کمی با ۹۶/۴۶ درصد بیشتر مورد توجه دانشجویان رشته تکنولوژی آموزشی بوده و زمینه روش‌های پژوهش کیفی با ۳/۵۴ درصد مورد غفلت و کم‌توجهی این متخصصان قرار گرفته است.

پرسش دوم- از نظر متخصصان تکنولوژی آموزشی زمینه‌های موضوعی جدید و سایر روش‌های پژوهشی برای پایان‌نامه‌های آینده کدام هستند؟

برای پاسخ‌گویی به این پرسش، فهرست موضوع‌ها و روش‌های پژوهشی از مقاله‌ها و کتاب‌های رشته تکنولوژی آموزشی استخراج شد و سپس به صورت پرسشنامه برای تعیین میزان اولویت در اختیار صاحب‌نظران این رشته قرار گرفت. جدول‌های (۴ و ۵) خلاصه تحلیل پرسشنامه را نشان می‌دهد.

جدول (۴) اولویت موضوع‌های پژوهشی از نظر متخصصان تکنولوژی آموزشی

ردیف	موضوع	عالی	خوب	متوسط	ضعیف	خیلی ضعیف
۱	بررسی سبک‌های شناختی	۱۵/۳۸	۱۹/۲۳	*۵۷/۶۹	۷/۶۹	
۲	تأثیر مواد و رسانه‌های آموزشی بر انگیزش، آموزش و یادگیری	۱۹/۲۳	۱۵/۳۸	*۴۲/۳۰	۲۳/۰۷	
۳	خلاقیت و تفکر انتقادی	۱۹/۲۳	*۶۱/۵۳	۱۹/۲۳		
۴	بررسی روان‌شناختی دانش‌آموزان و دانشجویان	۲۳/۰۷	۱۵/۳۸	*۵۰	۱۱/۵۳	

ردیف	موضوع	عالی	خوب	متوسط	ضعیف	خیلی ضعیف
۵	تأثیر روش‌های مختلف تدریس بر یادگیری			*۵۳/۸۴	۳۴/۶۱	۱۱/۵۳
۶	بررسی مراکز آموزش الکترونیکی	۱۹/۲۳	*۴۲/۳۰	۳۸/۴۶		
۷	تأثیر رایانه بر آموزش و یادگیری			۱۵/۳۸	*۶۱/۵۳	۲۳/۰۷
۸	آموزش الکترونیکی	*۵۳/۸۴	۳۴/۶۱	۱۱/۵۳		
۹	ارزیابی و تأثیر وبسایت	۱۵/۳۸	۱۹/۲۳	*۴۲/۳۰	۲۳/۰۷	
۱۰	آموزش سیار	*۶۵/۳۸	۳۴/۶۱			
۱۱	هوشمندسازی مدرسه‌ها	*۳۰/۷۶	۲۳/۰۷	۱۹/۲۳	۲۳/۰۷	
۱۲	تحلیل مشکلات عملکرد انسانی	*۴۶/۱۵	۴۲/۳۰	۱۱/۵۳		
۱۳	ارائه راه حل برای مشکلات عملکردی	*۵۰	۳۴/۶۱	۱۱/۳۲		
۱۴	اجرا و ارزشیابی اقدامات انجام شده برای مشکلات عملکردی	*۴۶/۱۵	۳۴/۶۱	۱۹/۲۳		
۱۵	بررسی میزان اثربخشی اقدامات	۳۸/۴۶	*۵۳/۸۴	۷/۶۹		

خیلی ضعیف	ضعیف	متوسط	خوب	عالی	موضوع	ردیف	
	*۳۰/۷۶	۲۳/۰۷	۲۶/۹۲	۱۹/۲۳	طراحی آموزشی بر اساس الگوهای مختلف آموزشی	۱۶	طراحی آموزشی
		۱۱/۵۳	*۴۶/۱۵	۴۲/۳۰	طراحی انگیزشی یادگیری	۱۷	
		۱۱/۵۳	*۵۳/۸۴	۳۴/۶۱	تدوین اهداف آموزشی	۱۸	
		۲۶/۹۲	*۴۲/۳۰	۳۰/۷۶	تحلیل زمینه و موقعیت یادگیری	۱۹	
		۷/۶۹	۳۸/۴۶	*۵۳/۸۴	اصول طراحی آموزشی	۲۰	
		۲۳/۰۷	*۴۲/۳۰	۳۴/۶۱	تولید مواد آموزشی	۲۱	تولید
	۱۹/۲۳	۱۵/۳۸	*۳۴/۶۱	۳۰/۷۶	تولید چند رسانه‌ای‌های آموزشی	۲۲	
		۱۵/۳۸	۳۴/۶۱	*۴۶/۱۵	تولید فیلم‌نامه‌های آموزشی	۲۳	
	۷/۶۹	۲۳/۰۷	۲۶/۹۲	*۴۲/۳۰	تولید فیلم‌های آموزشی	۲۴	
	۱۵/۳۸	۲۳/۰۷	*۳۴/۶۱	۲۶/۹۲	کاربرد رسانه‌ها در یادگیری	۲۵	به‌کارگیری
	۱۱/۵۳	*۳۴/۶۱	۲۳/۰۷	۳۰/۷۶	بررسی و کاربرد تکنولوژی آموزشی	۲۶	

ردیف	موضوع	عالی	خوب	متوسط	ضعیف	خیلی ضعیف
۲۷	مدیریت پروژه‌های آموزشی	۳۸/۴۶	*۴۶/۱۵	۱۵/۳۸		
۲۸	مدیریت توزیع منابع آموزشی	۴۲/۳۰	*۵۳/۸۴	۳/۸۴		مدیریت
۲۹	نظارت بر عملکرد مراکز و موسسه های آموزشی	*۶۹/۲۳	۱۹/۲۳	۱۱/۵۳		
۳۰	ارزشیابی مواد و رسانه‌های آموزشی	۲۳/۰۷	۳۰/۷۶	*۳۸/۴۶	۱۱/۵۳	
۳۱	ارزشیابی مدرسه‌ها و مراکز آموزشی	۳۴/۶۱	*۴۲/۳۰	۲۳/۰۷		
۳۲	روش‌های ارزشیابی آموزشی (حضور، الکترونیکی و تلفیقی)	*۴۶/۱۵	۳۴/۶۱	۱۹/۲۳		ارزشیابی
۳۳	ابزارهای ارزشیابی	۳۰/۷۶	*۵۰	۱۹/۲۳		
۳۴	انواع ارزشیابی (تکوینی، تأییدی و تراکمی)	۲۳/۰۷	*۴۲/۳۰	۳۴/۶۱		
۳۵	تدوین نظریه آموزشی و یادگیری	*۶۱/۵۳	۳۸/۴۶			
۳۶	طراحی الگوی جدید آموزشی	۴۲/۳۰	*۴۶/۱۵	۱۱/۵۳		نوآوری
۳۷	تولید برنامه چندرسانه‌ای جدید	۳۴/۶۱	*۵۳/۸۴	۱۱/۵۳		
۳۸	طراحی و ساخت بازی آموزشی نوین	۳۸/۴۶	*۴۶/۱۵	۱۵/۳۸		

خیلی ضعیف	ضعیف	متوسط	خوب	عالی	موضوع	ردیف	
	۲۶/۹۲	*۴۶/۱۵	۱۱/۵۳	۱۵/۳۸	تحلیل محتوا	۳۹	تحلیل کیفی
		۳۰/۷۶	*۳۸/۴۶	۳۰/۷۶	عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش	۴۰	
		۱۵/۳۸	*۴۶/۱۵	۳۸/۴۶	استانداردهای آموزشی	۴۱	
۱۹/۲۳	۲۶/۹۲	*۳۰/۷۶	۱۵/۳۸	۷/۶۹	تاریخچه تکنولوژی آموزشی	۴۲	
		۱۹/۲۳	*۴۲/۳۰	۳۸/۴۶	بررسی سواد اطلاعاتی	۴۳	
		*۴۶/۱۵	۳۰/۷۶	۲۳/۰۷	بازی‌های رایانه‌ای و یادگیری	۴۴	چند رسانه‌ای‌های آموزشی
			۴۶/۱۵	*۵۳/۸۴	طراحی و اجرای چند رسانه‌ای‌های آموزشی	۴۵	
		۱۹/۲۳	۳۸/۴۶	*۴۲/۳۰	نیازسنجی	۴۶	ارزیابی و امکان‌سنجی
	۱۱/۵۳	۱۹/۲۳	*۳۸/۴۶	۳۰/۷۶	امکان‌سنجی مراکز آموزشی	۴۷	
		*۴۶/۱۵	۳۰/۷۶	۲۳/۰۷		۴۸	هوشمندسازی مدرسه‌ها

با توجه به جدول (۴) می‌توان گفت از نظر متخصصان تکنولوژی آموزشی به‌طور تقریبی همه موضوع‌ها در اولویت هستند؛ علامت ستاره (*) نشان‌دهنده این است که اولویت موضوعی مشخص شده از جانب متخصصان بیشتر انتخاب شده است. تفسیر آن این‌گونه است که اگر علامت در سطح موضوعی عالی، خوب و متوسط است برای

پژوهش‌های آینده مناسب‌تر است ولی اگر علامت از سطح متوسط به سمت ضعیف میل می‌کند، برای پژوهش‌های آینده چندان مناسب نیست. به‌طور کلی، زمینه‌های موضوعی از قبیل تکنولوژی عملکرد انسان، تولید، مدیریت، نوآوری و چند رسانه‌ای‌های آموزشی در اولویت بیشتری قرار دارند.

مقایسه پژوهش‌های انجام شده (وضع موجود) پایان‌نامه‌ها از لحاظ موضوع و روش‌شناسی با اولویت‌های مشخص شده از نظر متخصصان این رشته (وضع مطلوب) نشان می‌دهد در زمینه‌های موضوعی مانند؛ تکنولوژی عملکرد انسانی، مدیریت، نوآوری، تحلیل کیفی و چند رسانه‌ای‌های آموزشی و روش‌های پژوهشی از جمله، روش‌های طولی، تک‌آزمودنی، تحلیل محتوا، روش‌شناسی کیو، اقدام‌پژوهی، نظریه زمینه‌ای، پژوهش‌های تاریخی و گروه متمرکز، کمبود پژوهش یا خلأ پژوهشی وجود دارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول (۵) اولویت روش‌های پژوهشی از نظر متخصصان تکنولوژی آموزشی

حوزه پژوهش	ردیف	روش پژوهش	عالی	خوب	متوسط	ضعیف	خیلی ضعیف
پژوهش‌های کمی	۱	آزمایشی	۴۲/۳۰	*۵۷/۶۹			
	۲	توصیفی - پیمایشی	*۳۸/۴۶	۳۰/۷۶	۱۹/۲۳	۱۱/۵۳	
	۳	همبستگی	*۴۶/۱۵	۳۴/۶۱	۱۹/۲۳		
	۴	طولی	۳۸/۴۶	*۴۶/۱۵	۱۵/۳۸		
	۵	تک آزمودنی	*۴۲/۳۰	۳۴/۶۱	۲۳/۰۷		
	۶	شبه آزمایشی	*۵۳/۸۴	۴۶/۱۵			
	۷	زمینه‌یابی	*۴۲/۳۰	۳۴/۶۱	۲۳/۰۷		
پژوهش‌های کیفی	۸	تحلیل محتوا	۱۵/۳۸	۳۰/۷۶	*۴۲/۳۰	۱۱/۵۳	
	۹	روش‌شناسی کیو	۳۴/۶۱	*۳۸/۴۶	۲۶/۹۲		
	۱۰	اقدام‌پژوهی	*۴۶/۱۵	۳۰/۷۶	۲۳/۰۷		
	۱۱	نظریه زمینه‌ای	*۳۸/۴۶	۴۲/۳۰	۱۹/۲۳		
	۱۲	تاریخی	۲۳/۰۷	*۳۰/۷۶	۲۶/۹۲	۱۹/۲۳	
	۱۳	گروه متمرکز	*۴۶/۱۵	۳۴/۶۱	۱۹/۲۳		

همان‌طور که در جدول (۵) مشخص است، از نظر متخصصان تکنولوژی آموزشی همه روش‌های پژوهشی در اولویت هستند. علامت ستاره (*) نشان می‌دهد این است که روش پژوهشی مشخص شده از طرف متخصصان بیشتر انتخاب شده است و اولویت بیشتری برای کاربرد آن در پژوهش‌های آینده تکنولوژی آموزشی دارد.

پرسش سوم- گرایش دخترها و پسرها بیشتر به کدام زمینه‌های موضوعی است؟

برای پاسخ به این پرسش، فهرست موضوع‌های انتخاب شده توسط دخترها و پسرها استخراج و سپس به صورت فراوانی و درصد تحلیل شد. خلاصه بررسی‌ها در جدول (۶) ارائه شده است.

جدول (۶) فراوانی زمینه‌های موضوعی انتخاب شده به تفکیک جنسیت

درصد	پسر	درصد	دختر	موضوع	ردیف	
۱/۷۷	۶	۲/۳۶	۸	بررسی سبک‌های شناختی	۱	نظریه‌های یادگیری و آموزشی
۲/۹۵	۱۰	۳/۸۴	۱۳	تأثیر مواد و رسانه‌های آموزشی بر انگیزش، آموزش و یادگیری	۲	
۱/۷۷	۶	۲/۰۷	۷	اخلاقیت و تفکر انتقادی	۳	
۱/۱۸	۴	۱/۷۷	۶	بررسی روان‌شناختی دانش‌آموزان و دانشجویان	۴	
۷/۶۷	۲۶	۱۰	۳۴	جمع		
۵/۳۲	۱۸	۳/۲۵	۱۱	تأثیر روش‌های مختلف تدریس بر یادگیری	۵	روش‌های مختلف تدریس
۵/۳۲	۱۸	۳/۲۵	۱۱	جمع		
۱/۷۷	۶	۱/۱۸	۴	بررسی مراکز آموزش الکترونیکی	۶	فناوری اطلاعات و ارتباطات
۱/۱۸	۴	۰/۲۹	۱	تأثیر رایانه بر آموزش و یادگیری	۷	
۱/۴۷	۵	۲/۳۶	۸	آموزش الکترونیکی	۸	
۱/۴۷	۵	۰/۶	۲	ارزیابی و تأثیر وب سایت	۹	
۰/۲۹	۱	۰/۸۸	۳	آموزش سیار	۱۰	
۰/۸۸	۳	۱/۱۸	۴	هوشمندسازی مدرسه‌ها	۱۱	
۷	۲۴	۶/۴۹	۲۲	جمع		

ردیف	موضوع	دختر	درصد	پسر	درصد
۱۲	تحلیل مشکلات عملکرد انسانی	-	-	-	-
۱۳	ارائه راه حل برای مشکلات عملکردی	-	-	-	-
۱۴	اجرا و ارزشیابی اقدامات انجام شده برای مشکلات عملکردی	۲	۰/۶	۳	۰/۸۸
۱۵	بررسی میزان اثربخشی اقدامات	-	-	-	-
	جمع	۲	۰/۶	۳	۰/۸۸
۱۶	طراحی آموزشی بر اساس الگوهای مختلف آموزشی	۸	۲/۳۶	۴	۱/۱۸
۱۷	طراحی انگیزشی یادگیری	۲	۰/۶	۲	۰/۶
۱۸	تدوین اهداف آموزشی	۱	۰/۲۹	۱	۰/۲۹
۱۹	تحلیل زمینه و موقعیت یادگیری	۳	۰/۸۸	۴	۱/۱۸
۲۰	اصول طراحی آموزشی	-	-	-	-
	جمع	۱۴	۴/۱۳	۱۱	۳/۲۵
۲۱	تولید مواد آموزشی	۶	۱/۷۷	۱۰	۲/۹۵
۲۲	تولید چند رسانه‌ای‌های آموزشی	۳	۰/۸۸	۴	۱/۱۸
۲۳	تولید فیلم‌نامه‌های آموزشی	-	-	-	-
۲۴	تولید فیلم‌های آموزشی	۲	۰/۶	۲	۰/۶
	جمع	۱۱	۳/۲۵	۱۶	۴/۷۳

تکنولوژی
عملکرد انسان

طراحی
آموزشی

تولید

درصد	پسر	درصد	دختر	موضوع	ردیف	
۲/۹۵	۱۰	۴/۱۴	۱۴	کاربرد رسانه‌ها در یادگیری	۲۵	به‌کارگیری
۰/۸۸	۳	۱/۱۸	۴	بررسی و کاربرد تکنولوژی آموزشی	۲۶	
۳/۸۳	۱۳	۵/۳۲	۱۸	جمع		
-	-	-	-	مدیریت پروژه‌های آموزشی	۲۷	مدیریت
۰/۲۹	۱	۰/۲۹	۱	مدیریت توزیع منابع آموزشی	۲۸	
-	-	-	-	نظارت بر عملکرد مراکز و موسسه‌های آموزشی	۲۹	
۰/۲۹	۱	۰/۲۹	۱	جمع		
۲/۶۶	۹	۲/۰۷	۷	ارزشیابی مواد و رسانه‌های آموزشی	۳۰	ارزشیابی
۱/۱۸	۴	۱/۴۷	۵	ارزشیابی مدرسه‌ها و مراکز آموزشی	۳۱	
۰/۸۸	۳	۱/۱۸	۴	روش‌های ارزشیابی آموزشی (حضوری، الکترونیکی و تلفیقی)	۳۲	
۰/۶	۲	۰/۶	۲	ابزارهای ارزشیابی	۳۳	
۰/۶	۲	۰/۸۸	۳	انواع ارزشیابی (تکوینی، تأییدی و تراکمی)	۳۴	
۵/۹	۲۰	۶/۲	۲۱	جمع		
-	-	-	-	تدوین نظریه آموزشی و یادگیری	۳۵	
۰/۲۹	۱	۰/۸۸	۳	طراحی الگوی جدید آموزشی	۳۶	نوآوری
۰/۶	۲	۰/۲۹	۱	تولید برنامه چندرسانه‌ای جدید	۳۷	
-	-	-	-	طراحی و ساخت بازی آموزشی نوین	۳۸	
۰/۸۹	۳	۱/۱۷	۴	جمع		

ردیف	موضوع	دختر	درصد	پسر	درصد
۳۹	تحلیل محتوا	۴	۱/۱۸	۴	۱/۱۸
۴۰	عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش	۴	۱/۱۸	۳	۰/۸۸
۴۱	استانداردهای آموزشی	۲	۰/۶	۲	۰/۶
۴۲	تاریخچه تکنولوژی آموزشی	۲	۰/۶	۱	۰/۲۹
۴۳	بررسی سواد اطلاعاتی	۲	۰/۶	-	۲/۹۵
	جمع	۱۴	۴/۱۶	۱۰	۵/۹
۴۴	بازی‌های رایانه‌ای و یادگیری	۲	۰/۶	۴	۱/۱۸
۴۵	طراحی و اجرای چند رسانه‌ای‌های آموزشی	۱۰	۲/۹۵	۷	۲/۰۷
	جمع	۱۲	۳/۵۵	۱۱	۳/۲۵
۴۶	نیازسنجی	۳	۰/۸۸	۳	۰/۸۸
۴۷	امکان‌سنجی مراکز آموزشی	۳	۰/۸۸	۲	۰/۶
	جمع	۶	۱/۷۶	۵	۱/۴۸
۴۸		۴	۱/۱۸	۳	۰/۸۸
	جمع	۴	۱/۱۸	۳	۰/۸۸
	جمع	۱۷۴		۱۶۴	

جدول (۶) نشان می‌دهد که تعداد فارغ‌التحصیلان و دانشجویان کارشناسی ارشد دختر در بازه زمانی مورد بررسی بیشتر از پسرها بوده‌اند. پسرها به موضوع‌ها روش‌های مختلف تدریس، بررسی مراکز آموزش الکترونیکی، ارزیابی و تأثیر وب و وب‌سایت، آموزش سیار، تولید مواد آموزشی، ارزشیابی مواد و رسانه‌های آموزشی، بیشتر تمایل داشته‌اند و دخترها بیشتر به تأثیر مواد و رسانه‌های آموزشی بر انگیزش،

آموزش و یادگیری، بررسی روان‌شناختی دانش‌آموزان و دانشجویان، آموزش الکترونیکی، طراحی آموزشی بر اساس الگوهای مختلف آموزشی، کاربرد رسانه‌ها در یادگیری، طراحی الگوی جدید آموزشی، طراحی و اجرای چند رسانه‌ای‌های آموزشی، تأکید داشتند.

به‌طور کلی، پسرها به زمینه‌های روش‌های مختلف تدریس، فناوری اطلاعات و ارتباطات و تولید، تأکید بیشتری داشته‌اند و دخترها به زمینه‌هایی مانند نظریه‌های یادگیری و آموزشی، طراحی آموزشی، به‌کارگیری، ارزشیابی و تحلیل کیفی توجه کرده‌اند. در سایر موضوع‌ها به‌طور تقریبی مشابه هم عمل کرده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

در قرن اخیر، با تحولات به وقوع پیوسته در دیدگاه‌های معرفت‌شناسی و روان‌شناسی، تحولات گسترده‌ای در تعریف رشته تکنولوژی آموزشی ایجاد شد به‌طوری که در ابتدا بر مبنای دیدگاه معرفت‌شناسی اثبات‌گرایی و رویکرد روان‌شناسی رفتارگرایی این رشته با عنوان «کاربرد وسایل و ابزار در آموزش» تعریف شد؛ سپس با تأثیر رویکرد معرفت‌شناسی تعبیری و روان‌شناسی شناخت‌گرایی با عنوان «طراحی، تولید، اجرا و ارزشیابی نظام‌های آموزشی» و سرانجام تحت تأثیر رویکرد معرفت‌شناسی انتقادی و روان‌شناسی ساختن‌گرایی به «مطالعه و عمل اخلاقی تسهیل یادگیری و بهبود عملکرد از طریق خلق، استفاده و مدیریت فرآیندهای فناوری و منابع مناسب» تعریف شد. مطابق با تغییر تعریف این رشته، قلمرو موضوعی آن نیز به‌تدریج، گسترده‌تر شده است.

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که در رشته تکنولوژی آموزشی در سه دانشگاه مزبور موضوع‌هایی از جمله؛ بررسی سبک‌های شناختی ۴/۱۴ درصد، تأثیر مواد و رسانه‌های آموزشی بر انگیزش، آموزش و یادگیری ۶/۸۰ درصد، بررسی روان‌شناختی دانش‌آموزان و دانشجویان ۲/۹۵ درصد، خلاقیت و تفکر انتقادی ۳/۸۴ درصد، روش‌های مختلف تدریس ۸/۵۷ درصد، بررسی مراکز آموزش الکترونیکی ۲/۹۵ درصد، آموزش الکترونیکی ۳/۸۴ درصد، طراحی آموزشی بر اساس الگوهای مختلف آموزشی ۳/۵۵ درصد، تولید مواد آموزشی ۴/۷۳ درصد، کاربرد رسانه‌ها در یادگیری ۷/۱۰ درصد، ارزشیابی مواد و رسانه‌های آموزشی ۴/۷۳ درصد، ارزشیابی مدرسه‌ها و مراکز آموزشی ۲/۶۶ درصد، تحلیل محتوا ۲/۳۶ درصد، طراحی و اجرای چند

رسانه‌های آموزشی ۴/۱۴ درصد بیشتر مورد تأکید پژوهشگران این رشته قرار گرفته است.

نتایج به دست آمده با یافته‌های کافارلا و فلاوی (۱۳۹۲) که بیان کردند ۰/۴۲ رساله‌ها در حوزه طراحی، ۰/۱۷ در زمینه ارائه، ۰/۲۹ در زمینه مدیریت و ۰/۷ در زمینه ارزشیابی اجرا شده، مرتبط است. همچنین با پژوهش کندی (۱۹۸۲) و شیبلی و کاستا که حوزه‌های موضوعی رشته تکنولوژی آموزشی را مانند طراحی و توسعه آموزشی، نظریه‌های یادگیری، ارتباطات، ارزشیابی، نظریه‌های تجاری، مهارت‌های زمینه‌ای از قبیل تحلیل محیطی، استراتژی‌های تعامل، مهارت‌های اداری و سازمانی می‌داند، همسویی دارد. به همین ترتیب با پژوهش منصوریان و علی‌پور (۱۳۹۲) که اشاره کردند، تنوع موضوعی پایان‌نامه‌ها بسیار گسترده بوده و خواستار و همکارانش (۱۳۹۰) بیشتر پایان‌نامه‌ها بر سه حوزه اصلی منابع انسانی (۷۹ مورد)، رفتار سازمانی (۷۸ مورد) و تئوری و طراحی سازمان (۷۲ مورد) تمرکز داشته‌اند، مطابقت دارد.

همچنین نتایج پژوهش حاضر بیانگر این است که موضوع‌هایی از قبیل؛ آموزش سیار، تحلیل مشکلات عملکرد انسانی، ارائه راه حل برای مشکلات عملکردی، بررسی میزان اثربخشی اقدامات، طراحی انگیزشی یادگیری، تدوین هدف‌های آموزشی، اصول طراحی آموزشی، تولید فیلم‌نامه‌های آموزشی، تولید فیلم‌های آموزشی، مدیریت پروژه‌های آموزشی، مدیریت توزیع منابع آموزشی، نظارت بر عملکرد مراکز و مؤسسه‌های آموزشی، ابزارهای ارزشیابی، تدوین نظریه آموزشی و یادگیری، طراحی الگوی جدید آموزشی، تولید برنامه چندرسانه‌ای جدید، طراحی و ساخت بازی آموزشی نوین، استانداردهای آموزشی، تاریخچه تکنولوژی آموزشی، بررسی سواد اطلاعاتی، نیازسنجی، امکان‌سنجی مراکز آموزشی، مورد بی‌توجهی یا کم توجهی پژوهشگران رشته تکنولوژی آموزشی بوده است.

علاوه بر این، روش‌های پژوهشی که بیشتر مورد توجه پژوهشگران این رشته بوده است، عبارت‌اند از: روش پژوهش آزمایشی ۲۸/۹۴ درصد، توصیفی - پیمایشی ۲۲/۱ درصد، همبستگی ۱۹/۵۲ درصد، شبه آزمایشی ۱۷/۱ درصد و زمینه‌یابی ۹ درصد. این نتایج با یافته‌های حاجی‌یوسفی و طالبی (۱۳۹۰) که نشان داد روش تحقیق قیاسی - فرضیه‌ای در مقایسه با استقرایی - اکتشافی، بیشترین تعداد پایان‌نامه را به خود اختصاص داده، همسویی دارد. با نتایج پژوهش منصوریان و علی‌پور (۱۳۹۲) که بیان

کردند به جز چند تحقیق کیفی، رویکرد همه آثار به صورت کمی و با استفاده از پرسشنامه انجام شده است، مطابقت دارد.

تحلیل یافته‌های مربوط به نظر متخصصان در زمینه اولویت موضوعی و روش شناسی این رشته نشان داد؛ که از نظر متخصصان تکنولوژی آموزشی به‌طور تقریبی همه موضوع‌ها در اولویت هستند؛ به‌طور کلی، زمینه‌های موضوعی مانند تکنولوژی عملکرد انسان، تولید، مدیریت، نوآوری و چند رسانه‌ای‌های آموزشی در اولویت بیشتری قرار دارند. همچنین از نظر متخصصان تکنولوژی آموزشی همه روش‌های پژوهشی در اولویت هستند.

مقایسه پژوهش‌های انجام شده (وضع موجود) پایان‌نامه‌ها از لحاظ موضوع و روش‌شناسی با اولویت‌های مشخص شده از نظر متخصصان این رشته (وضع مطلوب) نشان می‌دهد که زمینه‌های موضوعی مانند؛ تکنولوژی عملکرد انسانی، مدیریت، نوآوری، تحلیل کیفی و چند رسانه‌ای‌های آموزشی و روش‌های پژوهشی از جمله، روش‌های طولی، تک آزمودنی، تحلیل محتوا، روش‌شناسی کیو، اقدام‌پژوهی، نظریه زمینه‌ای، پژوهش‌های تاریخی و گروه متمرکز، کمبود پژوهش یا خلأ پژوهشی وجود دارد.

علاوه بر این نتایج پژوهش نشان داد، تعداد فارغ‌التحصیلان و دانشجویان کارشناسی ارشد دختر در بازه زمانی ۱۳۸۱-۱۳۹۴ بیشتر از پسرها بوده‌اند. پسرها به موضوع‌هایی از جمله؛ روش‌های مختلف تدریس، بررسی مراکز آموزش الکترونیکی، ارزیابی و تأثیر وب‌سایت، آموزش سیار، تولید مواد آموزشی، ارزشیابی مواد و رسانه‌های آموزشی، بیشتر تمایل داشته‌اند و دخترها بیشتر به تأثیر مواد و رسانه‌های آموزشی بر انگیزش، آموزش و یادگیری، بررسی روان‌شناختی دانش‌آموزان و دانشجویان، آموزش الکترونیکی، طراحی آموزشی بر اساس الگوهای مختلف آموزشی، کاربرد رسانه‌ها در یادگیری، طراحی الگوی جدید آموزشی، طراحی و اجرای چند رسانه‌ای‌های آموزشی، توجه کرده‌اند.

با توجه به یافته‌های پژوهش به دانشجویان، پژوهشگران و صاحب‌نظران رشته تکنولوژی آموزشی پیشنهاد می‌شود؛

- موضوع‌هایی از قبیل؛ آموزش سیار، تحلیل مشکلات عملکرد انسانی، ارائه راه حل برای مشکلات عملکردی، بررسی میزان اثربخشی اقدامات، طراحی انگیزشی یادگیری، تدوین اهداف آموزشی، اصول طراحی آموزشی، تولید

- فیلم‌نامه‌های آموزشی، تولید فیلم‌های آموزشی و مدیریت پروژه‌های آموزشی را در اولویت پژوهش‌های آینده قرار دهند.
- دانشجویان را به یافتن موضوع‌های بدیع ترغیب کنند و از تکرار موضوع‌های انجام گرفته تا حد امکان جلوگیری کنند.
 - نیازسنجی از جامعه به‌ویژه مراکز صنعتی و تحلیل مشکلات آموزشی آنها و انتخاب طرح‌هایی در جهت رفع آن مشکلات انجام شود.
 - اولویت‌های پژوهشی توسط متخصصان تکنولوژی آموزشی، تعیین و دانشجویان به اجرای آنها ترغیب شوند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- آصف‌زاده، سعید؛ اکبرشاهی، شکوفه؛ هاشمی، فریبا و مشاطان، مهری (۱۳۸۷). ارزیابی پایان‌نامه‌های تخصصی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی قزوین. مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان، ۱۷(۶۷)، ۶۵ - ۷۲.
- آقازاده، احمد (۱۳۸۳). مسائل آموزش و پرورش ایران. تهران: سمت.
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۹۳). روش‌های تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی. تهران: دوران.
- حاجی تبار فیروزجائی، محسن و تقی‌پور، کیومرث (۱۳۹۴). تحلیل موضوعی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته تکنولوژی آموزشی در ایران: شناسایی فاصله بین وضع موجود و وضع مطلوب. روان‌شناسی تربیتی، ۱۱(۳۸)، ۱-۳۰.
- حاجی‌یوسفی، امیرمحمد و طالبی، معصومه (۱۳۹۰). مسئله و روش پژوهش در پایان‌نامه‌های علوم سیاسی و روابط بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی. رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، ۱۹۹-۲۱۶.
- خاکی، غلامرضا (۱۳۸۸). روش تحقیق با رویکردی به پایان‌نامه‌نویسی. تهران: بازتاب.
- خواستار، حمزه؛ غفاری، رحمان؛ پورعزت، علی‌اصغر و حیدری، الهام (۱۳۹۰). پژوهشی درباره پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد مدیریت دولتی از حیث موضوع و روش: مورد مطالعه دانشگاه تهران. فصلنامه علوم مدیریت ایران، ۶(۲۱)، ۱۰۵-۱۲۲.
- دولانی، عباس؛ حسینی‌نسب، سید داوود و نیک‌نفس، بهروز (۱۳۸۸). روش‌های تحقیق مورد استفاده در پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان دانشگاه علوم پزشکی تبریز در سال‌های ۷۵ تا ۸۴. فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات، ۲۵(۲)، ۱۶۹-۱۸۷.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۷۸). پایان‌نامه؛ گنج ناشناخته رها شده. فصلنامه علمی تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۴(۲)، ۱-۱۶.
- رضاخانی مقدم، حامد؛ شجاعی‌زاده، داوود؛ نبی‌اللهی، عبدالاحد و معز، سهیلا (۱۳۹۰). تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های آموزش بهداشت دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران، تربیت مدرس و علوم پزشکی ایران در سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۴۹. پی‌اورد سلامت، ۵(۱)، ۸۰-۹۰.
- سیدین، مهرداد و باب‌الحوائجی، فهیمه (۱۳۸۸). تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای تهران

- شمال، علوم تحقیقات تهران، علوم تحقیقات اهواز و همدان در سال‌های ۱۳۷۲-۱۳۸۶. فصلنامه پیام کتابخانه، ۱۵ (۱)، ۹۵-۱۲۱.
- علی‌آبادی، خدیجه (۱۳۸۹). *مقدمات تکنولوژی آموزشی*. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- غلامی‌نژاد، محمدعلی و قبول، احسان (۱۳۸۶). آسیب‌شناسی پایان‌نامه‌های زبان و ادبیات فارسی. *نشریه علمی پژوهشی گوهرگویا*، ۱ (۱)، ۱۸۱-۱۹۲.
- گرچی، حسن ابوالقاسم؛ رحمان‌پور، سمیه؛ محقق، نیلوفر و حسینی، فاطمه (۱۳۸۷). گرایش موضوعی پایان‌نامه‌های دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی (سال‌های تحصیلی ۱۳۸۶-۱۳۸۰). *فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت سلامت*، ۱۱ (۳۳)، ۲۳-۳۲.
- گریسون، رندی و اندرسون، تری (۱۳۹۲). *یادگیری الکترونیکی در قرن ۲۱ (مبانی نظری و عملی)*؛ ترجمه اسماعیل زارعی زوارکی و سعید صفایی موحد. تهران: انتشارات علوم و فنون.
- منصوریان، یزدان و علی‌پور، امید (۱۳۹۲). تحلیل موضوعی و روش‌شناختی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علوم اجتماعی در دانشگاه گیلان (۱۳۸۸-۱۳۷۶). *کتاب ماه علوم اجتماعی*، ۶۱، ۷۹-۷۰.
- فردانش، هاشم (۱۳۸۷). *سیر تحول تکنولوژی آموزشی در عرصه نظر و عمل در ایران. فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۲۴ (۴)، ۴۸-۶۷.
- فردانش، هاشم (۱۳۹۲). *مبانی نظری تکنولوژی آموزشی*. تهران: سمت.
- ملکی، حسن؛ حاجی‌تبار فیروزجائی، محسن و قاسم‌تبار، سید نبی‌الله (۱۳۹۰). تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های دانشجویی دوره تحصیلات تکمیلی رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه‌های علامه طباطبائی، شهید بهشتی و تربیت مدرس. *دوفصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی*، ۲ (۴)، ۶۰-۸۳.
- میرسندی، سید محمد (۱۳۸۲). تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های دانشجویی در رشته جامعه‌شناسی دانشگاه تربیت مدرس. *فصلنامه مباحث ویژه علوم اجتماعی*، ۱۲ (۴۶)، ۱۵۷-۱۷۶.

Abdoulaye, Kaba (2004). *Research Trends in Humanities: An Analysis of Master's Theses at the International Islamic University*

- Malaysia. *Malaysian Journal of Library & Information Science*, 9 (1), 59-68.
- Ayas, Cemalettin (2006). An Examination of the Relationship between the Integration into Social Studies and Consideration Pedagogies. *The Turkish Journal of Educational Technology*, 5 (1).
- Burman, J. S. 2014. Doctoral Research in IMTECH: Document Use Pattern. *Annals of Library Science and Documentation* 47 (9), 121-130.
- Costa, Fernando Albuquerque (2007). Educational Technologies: analysis of Master dissertations carried out in Portugal. *Sísifo. Educational Sciences Journal*, 3, 7-24.
- Caffarella, Edward P.; Fly, Kenneth (1992). Developing a Knowledge Base and Taxonomy in Instructional Technology. *Eric*.
- Horton, E. G. & Hawkins, M. (2013). A Content Analysis of Intervention Research in Social work doctora dissertations. *J Evid Based Soc Work*, 7 (5), 377-386.
- Kennedy, M. (1982). *Guidelines for graduate educational technology programs with an emphasis in training in the business and industry milieu*. Unpublished doctoral dissertation, Indiana University.
- Khodadoost, Mostafa; Heidarirjad, Sdedigheh; Ebadi, Gholamhosien; Mehdipoor, Abdurrahman & Darvishi Bashbarat, Zohreh (2011). A survey of content analysis of MS's thesis: descriptive characteristics and norms of ISO 9002 for writing. *Procedia Social and Siences*, 15, 2400-2405.
- Merighi, M. A.; Gonçalves, R. & Ferreira, F. C. (2012). Bibliometric study on nursing theses and dissertations employing a phenomenological approach: tendency and perspectives. *Rev Lat Am Enfermagem*, 15 (4), 645-650.
- Meyer-Arendt, K. J. (2016) Educational Technologies: content analysis. *Annals of Technology Research*, 9 (12), 25-38.
- Patterson, A. C. (1985). Preparing educational technologists. *Training and Development Journal*, 39 (12), 49-65.
- Seels, B. B. & Richey, R. C. (1994). Instructional Technology: The Definition and Domains of the Field.
- Shilbury, D. (2011). A bibliometric analysis of four Education Technology journals. *Management Review*, 14 (4), 434-452.